
REGINA – en storbiograf gennem tiderne

Så faldt et af folkekulturens templer. Den 5. maj 1983 besluttede byrådet at lukke Regina-teatret, og i slutningen af juni drejede direktør Feldballe Petersen nøglen om efter sidste forestilling »Døden i grotterne«. At lederen af Malling Bio, Per Hauberg, senere fik et midlertidigt lejemål, var ikke af blivende betydning. Det var byens fornemste og største biograf, der døde, og med den forsvandt nogle af de sidste spor af filmens store fortid i Århus. Regina var nemlig et produkt af den tid, »Da Århus var Hollywood«, som afdøde borgmester Bernhardt Jensen har skildret så levende.

Regina-biografen havde offentlig premiere den 1. januar 1921, indrettet i det store kompleks, Regina-bygningen, der, finansieret af filmpenge, blev opført på den gamle Frich's-grund i Søndergade. Filmproduktion og filmudlejning kastede gode penge af sig i århundredets begyndelse, og ud af pioneren, fotograf Thomas S. Hermansens foretagsomhed dannedes i 1908 selskabet A/S Fotorama, som opnåede en enestående monopolstilling i byens filmliv i alle årene under stumfilmen. Allerede i 1917 sad Fotorama reelt på alle biografbevillingerne, selv om selskabet i realiteten ingen havde selv. Århus

Teater havde bevillingen til Fotorama i teaterbygningen; højremanden i byrådet, købmand, vicekonsul og grundejerformand Mikael Johansen havde bevillingen til Kosmorama; filmpioneren, postmester Johs. Hansen i Skanderborg havde – delvis sammen med Arbejdernes Fællesorganisation – bevillingen til det senere Folke-teater, fra 1910 beliggende på Hotel Kronprinsens grund, før den blev flyttet på grund af gennemførelsen af Park Allé. Fælles for dem alle var, at de udlejede bevillingen til A/S Fotorama. Da Biografen i Nørregade kom til, sad Fotorama også på den. Det gav en solid indtjening.

Direktører i Fotorama var den legendariske Frede Skaarup, tidligere købmand i Ringkøbing og lejer af film hos Fotorama, samt E. Schnedler-Sørensen; de slog sig efterhånden begge ned i København. Bestyrelsen bestod af omtalte Mikael Johansen, konsul, speditør E. Bergmann samt konsul M. P. Drescher, der sammen med sin svoger, A. W. Mammen, havde etableret pakhus- og stevedoreforretningen Mammen & Drescher.

Aktiekapitalen var 600.000 kr. i årene under verdenskrigen, og det årlige udbytte som regel 50%.

I 1919 udvidedes aktiekapitalen til 2 millioner. Det skyldtes, at Fotorama købte Frich's-grunden i Søndergade, der havde ligget tom siden 1912, da Frich's fabrikker flyttede til Åbyhøj. Denne centralt beliggende grund ejedes af »A/S matr. Nr. 319 a«, hvis aktionærer var Mammen, Drescher, Skaarup, Bergmann, Mikael Johansen og Fotorama. Med overførslen til Fotorama forblev grunden altså så at sige i familien.

På dette postkort af fotograf Monsrud ses hjørnet af Søndergade og Sønder Allé 1910. Til højre, hvor Regina-bygningen blev opført en halv snes år senere, ses endnu Frichs fabriksanlæg.
(Foto: Lokalhistorisk Samling)

Hensigten med købet var at opføre en større forretningsejendom med biografteater, og man regnede med, da byggeriet blev påbegyndt i sommeren 1919, at det ville komme til at koste 2½ million kr. Det kom til at gå noget anderledes på grund af tidernes ugunst. 5 millioner kom byggeriet op i med kurstab, inventar og det hele, og vurderingen blev 3½ million. Det betød, at der efter prioriteringen blev en betydelig bankgæld tilbage, som bestyrelse og direktion måtte kautionere for. Men huset var bygget og indeholdt i al sin herlighed foruden Regina-

teatret butikker i stueetagen mod Søndergade, restaurant og hotel Regina med indgang fra Sønder Allé. På første sal var der café samt selskabslokaler og kontorer for hotellet. Anden og tredje sal var indrettet med hotelværelser, og i tagetagen holdt Fotorama kontorer, prøveværelser m.m., ligesom hotelpersonalet havde værelser her. I kælderen var der køkken, lagerrum, vaskeri m.m. Al udvendigt træværk i stueetagen var udført i teaktræ, facaderne pudset med porfyrit, og sokkel, gesims og vaser udført i granit.

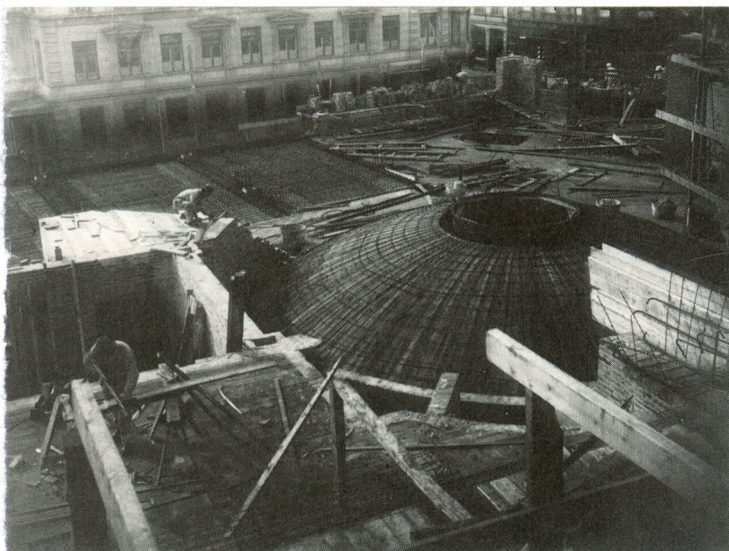
Byggeriet var opført under ledelse af arkitekt A. Høeg Hansen, som stod bag meget af tidens smukkeste byggeri i Århus. Selve biografsalen fremtrådte i tiden som et modstykke til det pyntede rum i Århus Teater; ideen var: bort fra det maleriske, over til det monumentale. Derfor blev indgangen også meget diskret. Rotunden efter billetalsgangen fremtrådte meget smukt i grønt og lilla med billedhuggeren Svend Rathsacks forgyldte Harlekin i midten under den stjernebesåede himmel i grågrønt. Salen var holdt i en varm, rødlig farve med velourtæpper og polstrede stole. Bagest var der loger, og på balkonen sågar en kavalerloge til f. eks. kongeligt besøg. Fortæppet var grønt og skjulte et lærred, der var fire gange større end hidtil set i Århus. Personalet var, som det hørte sig til i tiden, ret omfattende. Der var annonceret efter ikke mindre end 16 kontrollører, hvoraf de 8 skulle være kvinder; hertil kom 8 garderobedamer og 3 billetkasserersker til at betjene publikum, der kunne løbe op i højst 939 ad gangen.

En bevilling måtte der til, og man brugte før-omtalte Johs. Hansens, indtil den året efter blev overført til A/S Fotorama, formentlig som følge af den nye biograflov, der strammede bevillings-systemet en anelse op.

Den store biograf åbner

Regina-teatret var provinsens største, og alle sejl blev sat til ved indvielsen, der fandt sted ved årsskiftet 1920/21. Den 30. december overværede dronning Alexandrine med prinser og følge

Her er Regina-bygningen under opførelse 1920. Hen over rotundens kuppel ser man mod hjørnet Søndergade/Sønder Allé, hvor også dengang Alfred Buus' Eftf. havde forretning i glas, porcellæn og køkkenudstyr.
(Foto: Lokalhistorisk Samling)

en særlig arrangeret eftermiddagsforestilling, den 31. blev teatret præsenteret for et fuldtal- ligt, indbudt publikum, og endelig nytårsdag 1921 blev det åbnet for offentligheden. Først blev Johan Svendsens »Fest Polonaise« spillet af orkestret under ledelse af kapelmester Harald Andersen, så var der dokumentarfilm fra kongens og dronningens seneste udenlandsrejse, og så kom hovednummeret: »Jomfruen fra Stam- bul« med skuespillerinden Priscilla Dean i ho- vedrollen. Den havde været opført »i samtlige verdensdeles hovedstæder under uhyre til- strømning«, og den havde alt, hvad publikum kunne begære: storslåede naturbilleder og mægtige optog gennem ørkenen, som gang på gang kaldte bifaldet frem. Harald Andersen fulgte godt med orkestret; det var langt mere fornemt end det sædvanlige klaverbokseri. Un- der hele stumfilmsperioden i 1920'erne passe- de Harald Andersen musikken i teatret; når der ikke var forestilling, spillede han oppe på første sal i Regina Cafeen.

Folk gik tilfredse hjem fra premiereforestil- lingen. Også børnene var der tænkt på; om ef- termiddagen blev eventyrfilmen »Hans og Grethe« spillet.

Der var dog nogen bekymring om, hvorvidt det århusianske publikum var stort nok til aften efter aften at fylde det store teater, »det bedste og skønneste i Danmark«, men i de første år gik det nogenlunde. Som direktør for Fotoramas jysk-fynske afdeling og leder af de århusianske biografer fandt Frede Skaarup i 1921 frem til Oluf Jensen, 53 år, der var redaktør ved »Helsin-

Reginas åbningsannonce fra slutningen af december 1920. Da man jo rådede over et rigtigt orkester, kunne man lægge pompøst ud med Johan Svendsens Fest Polonaise. Den værste konkurrent i nytårsdagene var Fotorama, der ved ikke mindre end 5 daglige forestillinger viste »Madame Butterfly«, »fra de blomstrende ferskentræers eventyrskønne land«.

gør Avis«, ligesom han drev den lille biograf i Helsingør. Oluf Jensen var uddannet som bogtrykker og journalist (hans første journalistiske bedrift var såmænd, at han sammen med skovfogden fandt de afsjælede legemer af grev Sixten Sparre og Elvira Madigan i Nørreskoven på Tåsinge). Det blev således Oluf Jensen, der kom til at stå bag repertoirevalget til alle de århusianske biografer. Det er ugørligt inden for disse rammer at give et repræsentativt indtryk af Reginas repertoire. Spredte pluk må gøre det.

Blandt danske filmproducenter var det kun Palladium og Nordisk Film, der producerede kontinuerligt i 1920'erne. Nordisk lavede nogle Dickens-filmatiseringer, der blev vist i Regina. Frederik Jensen spillede således Mr. Micawber i »David Copperfield«, der blev en stor succes. Ligeledes havde han hovedrollen i en anden af Dickens-filmene »Lille Dorrit«, hvor han var Mr. Dorrit, mens Karina Bell spillede rollen som lille Dorrit. »Publikums stemning skiftede fra rørelse til munterhed og glæde«, skrev avisen.

Palladium producerede f. eks. de populære film med Fyrtårnet og Bivognen. De store kunstværker var de vel ikke, men de havde et stort og trofast publikum. I 1927 kom et mere prætentivt

Aabningsforestillinger

1. og 2. Nytaarsdag Kl. 4, 6 og 8
samt Mandag og følgende Dage Kl. 8:

PROGRAM:

Joh. Svendsen: Fest Polonaise.

Deres Maj. Kongens og Dronningens
sidste Udenlandsrejse.

Jomfruen fra Stambul

Skuespil i 7 Akter af H. H. van Loan.
I Hovedrollen: Priscilla Dean.

Børne-Eftermiddagsforestilling

Mandag og følgende Dage Kl. 4½:

den pragtfulde Eventyr-Film:

HANS OG GRETHE

Alle Børn vil juble over denne levende Billedbog, og
Forældrene vil glæde sig med de Smaal

Orkestret under Ledelse af
Kapelmeister Harald Andersen.

Forudbestilling af Billetter til 8-forestillingen
til forhøjet Pris og 4- og 6-forestillingerne
til ordinær Pris modtages i Regina-Teatrets Bil-
letkontor (Tlf. 5505) Kl. 11-4 samt i Kioskerne.

Billetter til 8-forestillingen ordinær Pris:
Forestillingsdagen fra Kl. 4½.

21442

forsøg med de to komiske figurer op i Regina, nemlig Lau Lauritzens »Don Quixote«. Den var optaget i Spanien og blev lanceret som »en storfilm af amerikanske dimensioner og en ære for dansk filmskunst«. Ære eller ikke; forsøget faldt i hvert fald ikke i århusianernes smag. Folk kedede sig bravt. Ellers var der naturligvis Rudolf Valentino, f. eks. som Armand i Kameliadamen, men man kan ikke sige, at Regina havde succes hele vejen igennem i 1920'erne. Der var nogle tynde amerikanske farcer og lystspil ind imellem, og en gang imellem var filmene lovlig korte. Så kunne man supplere med nogle naturskildringer af f. eks. amerikanske sneformationer eller – til publikums utilfredshed – give plads til en demonstration af sundhedsapostlen I. P. Møllers system, en gymnastikform, der delvis blev taget op i radioen af den legendariske kaptajn Jespersen.

Det kan være svært at forestille sig, men også i stumfilmens tid var der plads til operettefilm. »Den glade enke« med Mae Murray og John Gilbert kom op i Regina i 1927; man havde jo Harald Andersen, der i flere af afdelingerne kunne ledsage efter Lehars originale partitur. Mærkeligt nok var filmen forbudt for børn, der således var afskåret fra at opleve prins Danilos møde med danserinden Sally o'Hara i bjerglandsbyen og ligeledes gik glip af de mange militæroptrin, flot iscenesat af Erich von Stroheim. Vel modtaget blev også »Den store parade«, en vældig amerikansk krigsfilm af instruktøren King Vidor; men det skyldtes ikke mindst, at en af de større roller blev udført af Karl Gotlieb. Han

Dette fotografi er muligvis det ældste eksisterende af Regina i funktion. Det fremgår, at »Pesten i Florenz« er på plakaten, så det kan fastslås, at billedet er taget mellem 24. og 27. januar 1921. Vinduet til højre for indgangen tilhører Cafeen, og til venstre ses det tydeligt, at Axel Kaufmann endnu ikke har fået sig etableret: der er spærret af med brædder.
(Foto: Lokalthistorisk Samling)

førte sig frem under navnet Karl Dane med frodig komik, men enhver vidste, at han var bror til den tidligere indehaver af »Autohjælpen« i Århus. Denne film kom i øvrigt på listen over forbudte film under besættelsen.

Varieté og film

Det blev ikke ved med at gå godt økonomisk. Publikum viste en vis træthed efterhånden, og omsætningen dalede, hvilket man i Fotoramas bestyrelse delvis tilskrev radioens indtrængen i hjemmene! Det blev stadig dårligere, og i sæsonen 1928/29 kunne biografen ikke tjene til huslejen.

Der måtte findes på noget nyt; tonefilmen var på vej, men i ventetiden arrangerede man kombinerede kabaret- og filmforestillinger. Artisterne optrådte alligevel i Regina Cafeen på første sal, og så kunne man lige så godt indlægge dem i filmprogrammet nedenunder. Der blev lagt ud med en trup landflygtige russere: oberstløjtnant Nogaetz' sangtrio, løjtnant Pilevins balalejka-orkester med to danserinder samt koncertsangerinde frøken Etlja Olefska. Harald Andersen var dog ikke helt arbejdsløs: han hilste truppen velkommen med »Marche russe« af Louis Ganne. Efter forevisning af en dokumentarfilm om de sjællandske efterårsmanøvrer (frisk og fornøjelig, skrev Stiftstidende, der kun kunne finde den kritik at fremføre, at hærens tekniske udrustning var fremstillet langt mere moderne, end den i virkeligheden var. Demokraten derimod, repræsentant for den

tids fredsbevægelse så at sige, mente derimod, at filmen fuldkommen afslørede vor lillepuhærs latterligheder) kom russerne, de landflygtige, »den russiske tragedies levende vidnesbyrd«. De fik succes, disse steppesønner, og bifaldet bragede, men der var visse vanskeligheder med teknikken. Hver gang russerne skulle til at give et ekstranummer, blev tæppet trukket for, kulminerende med – da det endelig blev trukket til side igen – en maskinmands strakte galop over de skrå brædder. Heller ikke Reginas nye »lysdækorationer« blev nogen ubetinget succes. Under de russiske scener slog irgrønne bølger mod en brunviolet klippekyst, mens skyerne jog over en roterende himmel med »aeroplanfart«. Som sidste programpunkt fulgte den engelske film »Song«, der udspillede sig i Konstantinopels havnekwarter. Nogle dage senere kunne man meget passende kombinere det russiske artistprogram med storfilmen »Wolga-Wolga« om kosakhøvdingen Stenka Rasins romantiske kærlighed og eventyrlige bedrifter. Til denne film sang et kor under førnævnte oberstløjtnant Nogaetz gamle russiske folkeviser om Stenka Rasin. Russerne måtte videre og blev på scenen afløst af bl. a. operasanger Otto Hänschell, der fremførte sangen om »Ramona«, mens filmen af samme navn med Dolores del Rio kørte over lærredet – akkompagneret af Harald Andersen.

Tonefilmen kommer

Regina-biografens blandede film- og artistprogram var en midlertidig foreteelse: tonefilmen

Varieté og Film paa „Regina“s Scene.

Fuldt Hus og kraftigt Bitald til Premieren i Altes.

Her har Stiftstidendes tegner fastholdt indtrykket af den russiske trup, som kom til at indlede Reginas varié-epoke. Det fremgår, at der også blev budt på kosakdans ved arrangementet. Stående i midten truppens leder, oberstløjtnant Nogaetz. (Tegning: Aarhus Stiftstidende 2. januar 1929)

var på vej. Den første præsentation i Danmark havde allerede fundet sted 1923 i København, men der var mange tekniske problemer at overvinde. De første tonefilm, Al Jolson filmene »The Jazz Singer« og »The Singing Fool« var »part talkies«, dvs. stumfilm, akkompagneret af musik på plade og enkelte lydeffekter. Det gav mange problemer; hvis en film knækkede, måtte man indsætte blankfilm for at få strimlen til fortsat at passe med lyden f. eks.

Under tryk af et lokalt pressekrav gik Oluf Jensen med, før han egentlig ville. Han kontraherede med selskabet »Western Electric«, der stod

bag installeringen af flere tusinde anlæg jorden rundt. Ud over det tekniske udstyr fordrede tonefilmen også et nyt billedtæppe, der var porøst, så det tillod lyden at gå igennem uden for megen reduktion. Højtaleren producerede musikken før filmen og i pausen, dirigeret af en »sindrig mekanisme« nede fra salen. Musikmester blev Robert Jørgensen, og Harald Andersen kunne så småt berede sig på at takke af efter næsten 10 års virke.

Regina var ret hurtig i vendingen. I midten af september 1929 var man klar til premiere på »The Singing Fool«, der havde haft premiere i København i august samme år. Selvfølgelig var salen fyldt. Borgmester Jakob Jensen var mødt i spidsen for et antal byrådsmedlemmer, og mange filminteresserede ønskede at stifte bekendtskab med den nye teknik. Musikken var det svageste punkt, stod der i en anmeldelse. Den savnede friskhed og havde metalklang, men til gengæld passede den bedre i rytme og motiv, end et ledsagende orkester kunne præstere. Sang og ord gik bedre igennem. Det var virkelig, som om billederne på lærredet sang og talte, selv om man godt kunne fornemme, at lyden kom fra en maskine. Hvad der betog publikum mest, var dog filmens lydoptagelser af restaurationsstøj og telefonkimen. Selve filmen var, som det er mange bekendt, en rigtig tåreperser, der nåede sit sentimentale højdepunkt, da Al Jolson sang »Sonny Boy« ved sønnens dødsleje. Der blev grædt meget i Regina den aften.

Den stumme film levede ind i 1930'erne sideløbende med hele eller delvis tonefilm. Greta

Garbofilmen »Eros i lænker« f. eks., der kom op i 1931, var en stumfilm, dog med egen musik. Den havde også andet at byde på. Af programmet fremgik det, at man her for første gang kunne beundre divaen i badedragt, så det var ikke så sært, der var godt besøg. Udsolgt var der også til dyrefilmen »Tembi« med ledsagende foredrag af Ingvald Lieberkind. Ham kendte man jo fra radioen. Men ellers slog tonefilmen for alvor igennem på Reginas repertoire. De danske lystspil var selvskravne til det store teater, f. eks. film som »Odds 777«, hvor Liva Weel sang de ufor-glemmelige melodier »Gå med i lunden« og »Glemmer du«. Også i samtiden kunne man sagtens se, at filmen var yderst banal, men en kassesucces blev den ligefuldt. Palladium-filmen »Kidnapped« kom også op med lanceringen af Ib Schönberg og Arthur Jensen som filmkomikere. Her konstaterede en anmelder dog, at de var efter Fyrtårnet og Bivognen i originalitet og oprindelig komik.

Men ellers var det tiden for amerikanske storfilm. »Grand Hotel« med bl. a. Greta Garbo og Joan Crawford blev set af mange århusianere i Regina. Også katastrofefilmene havde et stort publikum allerede i 1930'erne. »Pompejis sidste dage« havde den ildsprudende Vesuv's ødelæggelser som klimaks, og i »San Francisco« føres Clark Gable og Jeanette MacDonald sammen under det frygtelige jordskælv. Oluf Jensen havde indbudt et par århusianere, der havde oplevet jordskælvet på stedet i 1906, til premieren. En af dem, en købmand fra Fredensvang, var godt tilfreds med optagelserne, der »ikke var

overdrevne«. 1937 kom så verdens længste film, »Revykongen Ziegfeld«, der bød på tre timers pragt og masseoptrin. Under besættelsen blev en del film forbudt af tyskerne, men den nationale bølge kunne man holde sig til, f. eks. i form af Weyse-filmen med sang af Aksel Schiøtz og Edith Oldrup og »Når bønder elsker« efter Jeppe Aakjær.

Regina efter krigen

Oluf Jensen døde 1946. Han havde da ledet biografen i over 25 år, siden 1935 som personlig indehaver af bevillingen. Der skete nemlig det, at den nye biograflov 1933 forhindrede selskaber i at sidde med bevilling. Fotorama kæmpede for at beholde den, men Oluf Jensen søgte og fik den privat, da han samtidig fratrådte sin stilling hos Fotorama og solgte sine aktier i dette foretagende. Det vakte nogen misstemning i selskabet.

En biografbevilling blev betragtet som en påskønnelse af en god indsats i kulturlivet, og blandt ansøgerne til Regina-bevillingen ved Oluf Jensens død var både teaterdirektør Arne Weel og »Bivognen«, Harald Madsen; men justitsministeren gav den til teatermaler og instruktør Svend Gade fra Det kongelige Teater, som havde nået pensionsalderen. Gade tog i høj grad udfordringen alvorlig og flyttede til byen, hvor han som en af de første biografdirektører med succes tog kampen op mod udlejerne, der altid søgte at afsætte 2-3 dårlige film sammen med én god.

I Gades tid fik man bl. a. »Ditte Menneskebarn« at se – og Mai Zetterling i »Driver dug – falder regn«, ligesom Walt Disney-filmene, som har glædet tusinder af børn her som andre steder, begyndte at komme frem, f. eks. »Askepot« og »Alice i eventyrland«.

Da Svend Gade døde 1952, kom der en pinlig periode for Regina. Forholdet var det, at kom-

På dette billede fra efteråret 1966 ses den gamle smukke biografsal med dekoration af Svend Rathack. I baggrunden ses balkonen, der ved ombygning i 1970'erne blev omskabt til Regina II. Også den store sal blev fikset op ved den lejlighed, og der kom nye stole.

(Foto: Lokalthistorisk Samling)

munen, der havde en bevilling til en aldrig bygget biograf på Langenæs, selv søgte bevillingen til Regina i stedet og dermed undlod at indstille andre end sig selv. Justitsminister Helga Pedersen gav imidlertid bevillingen til skuespiller ved Det kongelige Teater, Johannes Meyer, i foråret 1953.

Fra den blomstersmykkede scene hylkede han byen, men i praksis forblev han københavner, selv om han lejede et par værelser i Park Allé. Da bevillingen udløb i 1958, ønskede byrådet den ikke fornyet, idet man henviste til biograflovens krav om, at bevillingshaveren skulle have bopæl nær sin biograf. Justitsminister Hans Hækkerup forlængede alligevel bevillingen, men krigen op-
hørte 1960, da Meyer fik overflyttet sin bevilling til Metropol i København.

Ved ordningen 1960 overtog kommunen da selv Regina, der siden 1968 har været drevet af direktør Feldballe Petersen. Omkring midten af 1970'erne blev der foretaget en ombygning, der skabte plads til den supplerende lille biograf, Regina 2, der siden viste en lang række film af høj kunstnerisk standard for et mindre publikum, mens de store film fortsat blev sat på i den store sal, f. eks. Olsen-bande-filmene. Da denne serie hørte op, var Regina i realiteten dødsdømt, da biografen blandt de store udlejningsselskaber kun havde Nordisk Film som fast leverandør, og det var ikke nok til det store teater.

Når om føje tid århusianerne går i butiksgade i to etager i den gamle biografsal, vil mange tænke tilbage på biografens gode mørke, hvor man lo, græd og hentede ting ind i sindet. I.G.

Således vil Regina-Teatret blive husket af århusianerne: som den store biograf med et festligt og folkeligt repertoire. Billedet her er fra efteråret 1960. Som det fremgår ved en sammenligning med billedet s. 137, er der her, 40 år efter, kommet mere liv over indgangspartiet.

(Foto: Lokalthistorisk Samling)